

חובת ישיבה בסוכה במקום שיש אזעקות והאם חיילים בלבנון ובעזה חייבים לבנות סוכה

בס"ד, עשי"ת ה'תשפ"ה

לכבוד הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א במח"ס גם אני אודך, ופרדס יוסף
החדש על המועדים ושא"ס.

אודות השאלה האם סוכה בצפון בקו העימות היא לא סוכה שראויה לשבעה, כיון שיש
אזעקות כל הזמן, ובונים סוכה ברחוב, והיא לא סוכה שראויה לשבעה. ועוד לגבי השאלה
שאנשים בונים סוכה בצפון ברחוב כי אין להם מרפסות סוכה, ועד שיגיעו לממ"ד או
למקלט הוא תוך 30 או 40 שניות. וכן לגבי חיילים בלבנון או בעזה האם חייבים בסוכה.

בגמ' בפסחים דף ח' ע"ב גבי חור שבין היהודי לנכרי שאינו צריך לבדוק ואך דשלוחי
מצוה אינן ניזוקין מ"מ היכא דשכיח היזקא שאני, עי' בשו"ת בית שער (חיו"ד סימן
שדמ) ובשו"ת חסד לאברהם (חיו"ד סימן קו) שהיכא ששכיח היזקא לא אמרינן שומר
מצוה לא ידע דבר רע, ע"ש. ואמנם מצינו להגאון מוילנא במעשה רב סי' רכ"א שאף
שאעמרו בגמ' בשבת דף קנא ע"ב שהישן יחידי בלילה אחזדתו לילית, מ"מ לישן בסוכה
יחידי אין חשש כיון ששומר מצוה לא ידע דבר רע ע"ש, והו"ד בביכור"י סי' תרל"ט
סקי"ח, וכן כתב בספר נפש כל חי מערכת ס' אות ד', וע"ע בשו"ת דובב מישרים ח"א סי'
ע"ט, ומה שנתבאר בארוכה בספרי שיערי יוסף הל' נגף הקורונה לגבי ליל פסח שמשומר
מן המזיקין, אם ליכא להשמר מחמת נגף הקורונה, בתחילת מגיפת הקורונה שהיה
כסכנה.

והנה זה ודאי שאם רחוק מקו העימות בודאי שאין בזה חשש, כיון שבזמנינו הרי הוא לא
שכיח היזקא, וכמו שהארכתי בספרי שיערי יוסף הלכות מלחמה מהדורת תשפ"ד, ונביא
בזה עיקרי הדברים שבשו"ת בנין ציון ח"א סי' קל"ז שכתב דאע"ג דכלל בדינו דאין לך
דבר העומד בפני פיקו"נ, ואין הולכים בפיקו"נ אחר הרוב, זהו דוקא ביש ודאי סכנת
נפשות לפנינו, כגון בנפל עליו הגל, דאז חוששים אפילו למיעוטא דמיעוטא דפיקו"נ. אך
במקרה שכעת אין פיקו"נ, רק שיש לחוש לסכנה הבאה, בזה אזלינן בתר רובא כמו לענין
איסורא. שאל"כ איך מותר לירד לים ולצאת למדבר, שהם מהדברים שצריכים להודות
על שניצולו מסכנתם ולעבור על "ונשמרתם מאד לנפשותיכם", אלא על כרחך, כיון
דבאותה שעה שהולך עדיין ליכא סכנה, הולכין אחר הרוב. וכע"ז מבואר בשו"ת רעק"א
(סימן ס דוד"ה ולענ"ד) עיי"ש, והבאתי שם תשובות גדולי הפוסקים שכל היכא שלא
שכיח הנפילות בודאי שאין חשש, וה"ה הכא, וכ"ש בזמנינו שיש את מכונת כיפת הברזל,
ורובא דרובא מהטילים מיורטים או נופלים במקומות פתוחים. [אך בודאי שיש חובת
השתדלות, מלבד המקומות שהעיד החזו"א וגדולי ישראל אחריו שלא יפלו, והכל לפי
הביטחון, וכן נתבאר בארוכה בספרי שיערי יוסף הל' מלחמה].

בגדר פטור מצטער

והשאלה רק בקו העימות ממש, שהרי היא סוכה שלא ראויה לאכילה ולשינה, אך נראה
שאינו פסול בסוכה, אלא הוא רק פסול חיצוני ממילא אינו פסול

ובודאי נראה שיש כאן פטור של מצטער, וכמו שכתב בספר היראים סימן קכג וז"ל:
מצטער פטור מן הסוכה פירוש שיש לו צער כשהוא בסוכה, ובצאתו מן הסוכה ינצל

מהצער, משום דתשבו כעין תדורו בעינן ואין דרך בני אדם לעמוד בדירתו בצער כשהוא יכול להנצל מן הצער, וכדתנן ירדו גשמים מאימתי מותר לפנות משתסרח המקפה, ומי שאינו בקי בשיעור הזה יתן לבבו שאם הוא מצטער בדבר ההוא, שאילו היה צער זה בביתו היה יוצא מביתו ראשי לצאת מסוכתו עכ"ל, וכן כתב במרדכי פ"ב מסוכה ס' תשמ, ובשבולי הלקט סימן שמג, ובספר המכתם סוכה דף כו ע"א. וכן כתב בבהגות מימונויות סוכה פ"ו סק"א ובשו"ת התרומת הדשן ס' צ"ב, וכן כתב ברמב"ן במלחמות דף ז' ע"ב וז"ל: דכיון שאין לו מקום בסוכתו להניח בו שולחנו פסולה שאם מניחו בחוצה לה ימשך אחר שולחנו, אפילו לישון ולשנן ולטייל בה או לאכול ופיתו בידו פסולה, שכל שאינה ראויה לאכילה כדרכה ולכל מילי דסוכה אינה סוכה עכ"ל.

ולהלכה נח' השו"ע והרמ"א בדין מצטער מהסוכה, בשו"ע ס' תר"מ ס"ד כתב "מצטער פטור מן הסוכה וכו' איזהו מצטער זה שאינו יכול לישון בסוכה מפני הרוח או מפני הזבובים והפרעושים וכיוצא בהם, או מפני הריח ודוקא שבא לו הצער במקרה אחר שעשה שם הסוכה, אבל אין לו לעשות סוכתו לכתחילה במקום הריח או הרוח ולומר מצטער אני", ומבואר דעת השו"ע שלכתחילה אין לעשות סוכה במקום שמצטער, ולכן אם אין לו אפשרות אחרת צריך להוציא חומש מנכסיו, אבל אם כבר ישב שם, אינו צריך לצאת, ולפי"ז הכא שיש לו צער מראש, צריך להוציא חומש מממונו, כדי ללכת ולישון בסוכה, ולכן יש לו לבוא לב"ב או ירושלים ולבנות שם סוכה.

ואולם הרמ"א שם כתב ע"פ דברי המרדכי שאם עשה מתחילה במקום שמצטער אינו יוצא באותו סוכה כלל, משום שאינו כמקום דירה, וז"ל: ואין המצטער פטור אלא אם ינצל עצמו מן הצער, אבל בלאו הכי חייב לישב בסוכה אע"ג דמצטער. עכ"ל. ובמשנ"ב סק"כ כתב שאף שאינו לכתחילה מ"מ בדיעבד יוצא בה ידי אכילה, וכ"כ בברכ"י סק"ו ובכה"ח סקל"ג, ומ"מ צריך ללכת לסוכת שכינו כמ"ש ברמ"א שם ובמשנ"ב סק"ג. והכא שאינו יכול ללכת לסוכת שכינו הרי הוא פטור.

וכן הוא הדין לגבי אזעקות וכעין מש"כ במשנ"ב שם סק"י ט דהחשש הוא מפני ליסטים שיכולים להזיקו בגופו, וה"ה הכא. ועיי"ש עוד בביה"ל דמתירא מלסטים, דאף בכה"ג יש מקום להתיר, וא"כ הכא שהוא שעת הדחק אפשר שיש להתיר, ואפשר שיש לחלק, וצ"ע לדינא. וגם בספק הנ"ל הו"ד הגרי"ש אלישיב זצ"ל שחייב להשכיר חברת שמירה אם מתיירא מגנבים, והו"ד בספר הורני חוקיך סוכות עמ' רמ, וא"כ ה"ה הכא.

ובקובץ בית אהרן וישראל חלק קפא עמ' צזהאריך בזה הרב הכותב הרה"ג שמואל ברנפלד שליט"א, לגבי סוכה שאינה ראויה לשינה כגון במקום שיש ערבים או במקום שקרוב לעזה בזמן מלחמה כגון בשדרות ואשקלון שיכולים לשמוע אזעקה באמצע הלילה, וכתב שם שיש מקום לברך על הסוכה הנ"ל משום ספק ספיקא, ספק אם סוכה שאינה ראויה לשינה הסוכה כשירה, ואת"ל שפסולה מ"מ כיון שאין מקום חר הספק כשרה, וכיון שיקמ"ל שעל ספק ספיקא בברכות מברכים, ולכן ה"ה שיש לברך. [ועיין עוד בגם אני אודך תשובות הגאון רבי אהרן ליברמן שליט"א הלכות סוכות סימן מו שנשאל לגבי ישיבה בסוכה שיש אזעקה אם הוא סימן ללה כמו גשמים, ע"ש, ובגא"א תשובת הריחמ"א ח"ו סימן ט"ו עמ' נז, ובגם אני אודך תשובות בעל האורחותיך למדני ס' כד, ובגא"א תשובות הגר"ח ש סגל ח"ג סימן טו, ובגא"א מתשובתי ח"ב].

ואמנם יש להעיר שאכתי הרי יכול לבנות את הסוכה במקום אחר, וא"כ כיון שעושה את הסוכה בקו העימות, שוב אינו יכול לברך לישב בסוכה אף אם רוצה לאכול כזית פת.

ושו"ר שהגר"י זילברשטיין שליט"א בחשוקי חמד עמ"ס סוכה דף ד' ע"א נשאל בזה וז"ל: שאלה. בשעת אזעקה, כשכולם עוזבים את ביתם ובורחים למקלטים, האם מותר לאדם להיכנס לסוכה ולברך עליה, כי הרי נאמר במסכת סוכה דף ד' ע"א הא דירה סרוחה היא ואין אדם דר בדירה סרוחה, [כשהוצין יורדין לתוך י']. ואם כן אולי גם בעניננו, אין אדם דר בסוכה בשעת אזעקה, כי אם במקלט?

והשיב בזה"ל: תשובה. לכאורה הסוכה היא דירה סרוחה, שהרי היא נמצאת במקום שאין ראוי לדור שם. אמנם יש לחלק שהדירה הסרוחה שעליה דנה הגמרא, היא באופן כזה שהדירה מצד עצמה לא ראויה למדור, כי הוצין יורדין לה. אבל בשאלתנו הדירה מצד עצמה ראויה למדור, מאחר והיא מחסה מהחמה ועשויה לצל, אלא שהחשש הוא מצד הפחד ולא מצד הסוכה. אלא שמבואר ברמ"א (סימן תרמ"ד) שאין לחלק וז"ל: "ואם עשאה מתחלה [לסוכה] במקום שמצטער באכילה או בשתיה או בשינה, או שאי אפשר לעשות לו אחד מהם בסוכה מחמת דמתיירא מלסטים או גנבים כשהוא בסוכה, אינו יוצא באותה סוכה כלל, אפילו בדברים שלא מצטער בהם, דלא הוי כעין דירה, שיוכל לעשות שם כל צרכיו, עכ"ל. הרי שלמרות שהסוכה היא טובה מצד עצמה, אם אדם מתיירא להיות בה, הוי כדירה סרוחה שאינה ראויה לשימוש ופסולה, כמבואר בביאור הגר"א (שם סק"ז) שדימה זאת לסוכה שהוצין יורדין לתוך עשרה. אמנם יתכן שבסוכה כזו שאינה סרוחה מצד עצמה, אלא מפחד חיצוני, הדבר יהיה תלוי באדם, שאם האדם הוא בעל בטחון ואינו מפחד, הסוכה כשרה לו, וכך אמר דוד המלך 'כי יצפנני בסוכו ביום רעה'. ומסופר על הגאון הצדיק ר' חיים יעקב רוטנברג זצ"ל, רב הקהלה החרדית בפריז, שבהיותו במחנה השמדה אצל הנאצים ימ"ש, הקים סוכה בערב החג, כדי לקיים מצות אכילה בליל סוכות, ומיד לאחר שאכל בה כזית, פירק אותה באותו לילה מחשש פיקוח נפש. וידוע לנו שבאחת המלחמות שהיו בארצנו, והאויב שלח חצי מוות, ברחו אנשים מבתם והגיעו לסוכתו של הקהל יעקב, ונתחזקו שם והרגישו שסוכתו הוא גם מחסה מזרם אש וברד. משא"כ אדם מפחד, תהיה בשבילו הסוכה פסולה ואין לו מקום להיות בה. [ומסופר באורחות רבינו, שסיפר הגרבצ"ב זצ"ל לבעל הקהלות יעקב זצוק"ל, שזוכר שכאשר בעל הקהלות יעקב היה בחור בישיבה בחו"ל, ישן בסוכה כשירד שלג. וצחק בעל הקהלות יעקב ואמר, הייתי שוטה ועשיתי מעשה שטות, וביטל את מעשה המסירות נפש שהיה בקיום המצוה]. ואין הדבר דומה למתיירא מפני הליסטים, או בהוצין יורדין, שמשמע מהמשנ"ב (סימן תרמ"ד ס"ק כב) שלא מהני אם האדם עצמו יחליט שאינו מצטער, מכיון שכשיש הפגזות מועטות, בעצם אין סכנה אמיתית, שלא מסתבר שמכל הארץ בדיוק על הסוכה שלו תיפול הפצצה, אלא שטבע האדם הוא לפחד וללכת למקלט, אבל אם מתגבר ואינו מפחד יכול להחמיר על עצמו, משא"כ כשיש כאן ליסטים והסכנה מוחשית, אין לו להחמיר על עצמו כלל. וכן אמר לי גיסי הגר"ח קנייבסקי (שליט"א) שאין הדבר דומה לסוכה באזור של גנבים, כי שם המצב הוא שהסוכה אינה ראויה לישיבה כלל, אבל כאשר באופן ארעי יש אזעקה, הדבר דומה לשודד שנכנס באופן חד פעמי לסוכה, שאינו מבטל מהסוכה שם של סוכה. עכ"ל החשוקי חמד.

ולמעשה הביא דברי החשוקי חמד שהאזעקה אינה נחשבת כסוכה סרוחה כיון שהוא משהו חיצוני, והביא דבריו גם בילקו"י סוכה עמ' תצו. וכן כתב בשו"ת השואל ח"ג עמ' שמא בשם הגר"א נבנצל שליט"א שאפשר לברך על סוכה בשעת אזעקה כיון שאין זה פסול בסוכה, וכן כתב לו הגר"ר שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי שאי"ז נקרא דירה סרוחה שסומך את עצמו על שומר מצוה לא ידע דבר רע ע"ש. ואמנם אפשר לחלק דהכא שיש כל הזמן אזעקות בקו העימות, הרי בודאי הסוכה היא במקום סכנה, ואי אפשר לדור בה כלל, וקשה לומר שיוצאים בה יד"ח אף בכזית הראשון.

ושוב כתב לי בזה הגאון רבי שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי בזה"ל: וצ"ע אם בגבול יכול לברך. עכ"ל.

סוכה במקום אזהקות לבעל ביטחון בהשי"ת

ויש לדון אם לבעל ביטחון בה' גם בקו העימות, האם הסוכה בשבילו תהיה סוכה כשרה. ונראה שסו"ס כיון שהוא בוטח בה', וע"פ הנ"ל שאינה סרוחה מעיקרא אין הסוכה פסולה. וכן כתב בילקו"י שם שכיון שהוא רק משהו חיצוני הדבר תלוי באדם שאם הוא בעל בטחון ואינו מפחד הסוכה כשרה לו, ויעו"ש מה שהאריך לגבי סוכה במחנה השמדה אם פסולה מחמת הפחד לשבת בה ע"ש.

פטור מצטער שאשתו מפחדת להשאר לבד

וכ"ש אם אשתו מצטערת, וכמו שהאריך הפוסקים אם אשתו מצטערת שאינו ישן בסוכה, כגון שמפחדת לישן לבד, וה"ה הכא, ושו"ר שכן השיב הראש"ל הגר"י יוסף שליט"א.

נסיעה לצפון המופגז במקום כיבוד הורים

ונשאלנו עתה בבית ההוראה, באדם שכבד שמיעה שנוסע לחמיו וחמותו וחמיו לא ישן בסוכה, לחיפה, ורק יאכל שם, אבל הוא כבד שמיעה ולא ישמע את האזעקה בלילה, האם יש לו פטור מהסוכה מהשינה בלילה, וחמותו רוצה שהוא מאוד יבוא לחג הראשון. ולמעשה נראה שיש בזה צורך מצוה, ודינו כחולה כיון שבליילה ישן בלא מכשירי שמיעה, וגם יש לו פטור של מצטער כיון שאשתו מפחדת להשאיר אותו לבד שלא ישמע את האזעקה, ורבו דעות הפוסקים שבכה"ג יש לו פטור של מצטער. ומשום מצות כיבוד הורים, כבר דנו האחרונים לגבי חוזרים בתשובה אם מותר ללכת להורים שאין להם סוכה בביתם, והו"ל כשליחי מצוה, ומה שאח"כ נפטר ממצטער הוא פטור צדדי, אך בודאי שאם ראוי שיזמין את חמותו לביתו במקום שאין שם טילים.

האם חיילים בלבנון או בעזה חייבים לבנות סוכה

ונפק"מ מכל הנ"ל האם חיילים בלבנון או בעזה חייבים לבנות סוכה. ובשו"ת תשובות והנהגות חלק ה' סימן רא השיב בתשובה לפלוגת חיילים שרוצים לישון בסוכה והמקפד שלהם הסכים רק בתנאי שאחד מהם יהיה ער כל הלילה כדי לשמור על הפלוגה, וזהו צער רב להיות ער כל הלילה ושוב לעבוד ביום, וא"כ אם יש לפטור אותם משום מצטער, והשיב שם שיש מקום לומר כיון שכל אחד מצד עצמו אינו יכול לישן שם לבד יש להם פטור, ומ"מ כתב שם שם שחיילים שנמצאים במקומות שיורים בהם ממרחקים ויש יותר סכנה בישיבה בסוכה כיון דלדירה במקום כזה מחפש מקום מוגן דוקא, אין סוכה זו כעין תדורו, ואף בסכנה רחוקה כתב שאם שאין עליו חיוב לדינא ואין לברך לישב בסוכה, וכעין מה שהגר"ז מבריסק זצ"ל הרגיש הרבה פעמים שמצטנן בסוכה ולא בירך על הסוכה, עכת"ד, וע"ע בשו"ת שואלין ודורשין ח"ה סימן מח מה שהאריך בזה לגבי בניית סוכה במקום יריות.

תבנא לדינא: חיילים במלחמה שנלחמים בשטח מול המחבלים ועוברים מבית לבית שפטורים ממצות סוכה. (כדין שומרי העירף כמבואר בשו"ע שם ס"ט ובמשנ"ב שם סקמ"ו, ולפעמים אף משום מצות פדיון שבויים). אך השומרים וכדו' שיכולים לשבת בסוכה או בזמני המנוחה [אם אינם במקום סכנה] חייבים לבנות סוכה. (כדין הולכי דרכים כמבואר בשו"ע שם ס"ח). [וכן ה"ה לגבי חיובם בד' מינים].

בברכת התורה - יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס - החונה פה עיה"ת בני ברק